

22

metamorfoze

N I E U W S

IN DIT NUMMER

Close to the original

Internationale bijeenkomst over kwaliteitsmanagement

Metamorfozen

'Het theater van de communicatie'

Meer dan een dagboek

De Anne Frank-collectie geconserveerd

De Beoordelingscommissie van Metamorfoze stelt zich voor

Ariëtte Skolnik

Zeeorders, Voorschriften en Verordeningen

De collectie Zeeorders van het Instituut voor Maritieme Historie

In de schijnwerpers: Strata Preservation NV

Onze parlementaire geschiedenis geconserveerd

Verfilming en digitalisering van de Handelingen der Staten-Generaal 1814-1995

Over conserveren gesproken

Nuttige ezelsoren

Snippers

Redactie: Andrea Langendoen

Met bijdragen van: Henriëtte Reerink, Teresien da Silva, Ariëtte Skolnik, S.J. de Groot, Astrid Verheusen, Henk Porck

Vormgeving: Marise Knegtmans, Amsterdam

Fotografie: Afdeling Optische Technieken van de Koninklijke Bibliotheek, tenzij anders aangegeven.

Onder de titel *Metamorfoze* geeft het Bureau *Metamorfoze*, ondergebracht bij de Koninklijke Bibliotheek, uitvoering aan het Nationaal Programma voor Conservering van Bibliotheekmateriaal, een initiatief van het Ministerie van o.c.w.

In deze *Metamorfoze Nieuws* gaan we wat grasduinen door de zwemdiploma's, 'poesialbums' en schoolschriftjes van Anne Frank. Daarna snuiven we de 'muffige geur van oud papier' op en lezen we hoe die geur iemand kan inspireren tot een carrière in het boekenvak. We maken, samen met kapitein Metz, een spannende tocht aan boord van het negentiende-eeuwse kaperschip De Stoute. En tenslotte lezen we in de rubriek 'Over conserveren gesproken...', tot onze grote verbazing, dat het maken van ezelsoren aan boeken niet altijd een doodszonde hoeft te zijn!

Close to the original

Internationale bijeenkomst over kwaliteitsmanagement

Nachtmerries kregen de microverfilmers ervan - de kwaliteitscriteria waaraan Metamorfoze-microfilms moeten voldoen om te kunnen doorgaan voor *preservation microfilms*: films die de originele documenten kunnen vervangen. En ook de kwaliteitscontroleur van Metamorfoze die de standardeisen voor microverfilming moet bewaken, was niet altijd even gelukkig met zijn rol van grootinquisiteur der kwaliteit. We spreken over 1997, de oprichting van Metamorfoze. Sindsdien is er veel veranderd. De standardeisen zijn gewijzigd en heten nu *Richtlijnen Preservation Microfilming Metamorfoze*. Microverfilmingsbedrijven zijn vertrouwd geraakt met de kwaliteitscriteria voor preservation microfilming. En de kwaliteitsmanager Metamorfoze keurt tegenwoordig vooral films goed en adviseert bij nieuwe ontwikkelingen.

Internationaal gezelschap

Het belang van digitalisering en de gewijzigde *Richtlijnen* vormden de aanleiding voor de

besloten expert meeting *Close to the original. Quality Management in Preservation Microfilming and Digitisation*. Een internationaal gezelschap van twintig specialisten, die zich bezighouden met de technische kwaliteitscontrole van microfilms of digitale beelden volgens vastgestelde standaarden, kwam hiertoe op 24 en 25 mei bijeen in de KB. Het doel van de bijeenkomst was drievoudig. Als eerste, de internationale verschillen in normering van kwaliteitscriteria voor *preservation microfilming* (zoals uitlichting, scherpte en densiteit) onder de loep nemen. Vervolgens te onderzoeken waar we internationaal staan met *preservation digitisation* en een aanzet te geven voor de formulering van solide kwaliteitscriteria. En als laatste, de resultaten van hybride methodes (scannen van microfilms, hybride camera's en Computer Output Microfilm) evalueren met nadruk op technische kwaliteit. De uitwisseling van ideeën en ervaringen stond centraal. Daarom bestond het programma uit korte presentaties van deelnemers

als inleiding tot de discussie over van tevoren vastgestelde onderwerpen. Het merendeel van de genodigden hield zo'n inleiding, andere deelnemers droegen hun steentje bij door een dagdeel voor te zitten.

Toetsbare kwaliteitscriteria

Kwaliteitscriteria voor *preservation* microverfilming kwamen het eerste dagdeel aan bod. Vooral de introductie van een nieuw kwaliteitscriterium, de gammawaarde die de verhouding weergeeft tussen het contrast in het origineel en in de film, kon op veel belangstelling rekenen. Ook de strenge kwaliteitseisen voor *preservation* microfilms waarvan gescaand zal worden, aanbevolen door de Research Libraries Group in Amerika, werden heftig bediscussieerd. De vraag rees of er dan nog wel sprake was van substitutieverfilming, bijvoorbeeld, omdat het originele materiaal op formaatvolgorde verfilmd zou moeten worden ten behoeve van het scannen later. Het tweede dagdeel was ingeruimd voor *preservation digitisation*, digitale beelden die als substituut kunnen dienen voor het originele materiaal. Er werd voorgesteld zes aspecten bij *preservation scanning* te onderscheiden waar-

voor toetsbare kwaliteitscriteria zouden moeten worden opgesteld. Hierbij gaat het om tonale weergave, kleurweergave, scherpte, willekeurige ruis, niet-willekeurige ruis en uniforme uitlichting. De zaal was eensgezind dat er een meer universele normering voor deze zes criteria zou moeten komen. Sommige bibliotheken werken al met een normering voor enkele van deze aspecten. Maar deze is dan niet algemeen, maar afgestemd op een specifiek project. Voorzover bekend, worden nergens alle voorgestelde criteria tesamen beoordeeld.

Practische uitwisseling

Voor de hybride methodes was een hele dag gereserveerd, afgewisseld met verwante bedrijfspresentaties en bezoeken aan kb-afdelingen. Wat opviel was dat de com-methode relatief vaak wordt toegepast. Via deze methode is het niet mogelijk om *preservation* microfilms te versneden zoals wij die nu kennen, omdat ze nooit de minimaal vereiste scherptenormering kunnen halen. Maar com biedt ook vele mogelijkheden. Zo zijn er interessante tests gedaan met het scannen van com-films waarbij de scanresultaten zijn vergeleken met de oorspronkelijke scans. Dit soort tests zouden uitge-

breid - en voor verschillend type materiaal herhaald moeten worden. En hier zal ook daadwerkelijk gevolg aan worden gegeven. De expert meeting heeft gefunctioneerd als platform voor uitwisseling van informatie over de huidige stand van zaken en over essentiële technische informatie over methodieken voor massaconserveringsthema's als substitutieverfilming en -digitalisering. Hierdoor is een nieuw netwerk ontstaan van technische *preservation* specialisten. De bijeenkomst heeft een aanzet gegeven voor samenwerking en regelmatig contact over praktische, technische aangelegenheden. Hiertoe heeft Metamorfoze een discussielijst opgezet waarop de deelnemers voorkomende problemen aan de orde kunnen stellen en kennis en expertise kunnen delen.

Henriëtte Reerink

Voor meer details zie: <http://www.metamorfoze.nl/expert>

Meer dan een dagboek

De Anne Frank-collectie

'Ik heb zin om te schrijven en nog veel meer om m'n hart over allerlei dingen eens grondig te luchten. 'Papier is geduldiger dan mensen', dit gezegde shoot me te binnen, toen ik op een van m'n licht-melancholische dagen verveeld met m'n hoofd op m'n handen zat.' (Anne Frank, 20 juni 1942)

Sinds het einde van de Tweede Wereldoorlog zijn Anne Frank en haar dagboek internationaal bekende symbolen geworden. De vele vertalingen van het dagboek en de bezoekers aan het Anne Frank Huis die uit alle windstreken komen onderstrepen dit. De foto's van Anne en haar familie illustreren het verhaal van dit bijzondere meisje. Minder bekend zijn de documenten, brieven, ansichtkaarten, boeken en gebruiksvoorwerpen van de familie Frank en de andere onderduikers die bewaard zijn gebleven. Uiteraard is ook veel verloren gegaan als gevolg van vervolging en deportatie. Maar nog steeds komen originelen van de familie Frank en de andere onderduikers boven water. De Anne Frank Stichting geeft hoge prioriteit aan het completeren en behouden van de collecties ten behoeve van toekomstige generaties.

Collectievorming

De Anne Frank Stichting beheert vanaf het begin van haar bestaan een Anne Frank-collectie. De collectie bestaat onder andere uit waardevolle spullen die de familie Frank, voordat ze moest onderduiken, in bewaring had gegeven aan vrienden. Verder werd een deel van de bezittingen van de onderduikers door de helpers na het verraad uit het Achterhuis meegenomen en zorgvuldig bewaard. Na de oorlog zette Otto Frank zich in om originele documenten, brieven, boeken en voorwerpen van Anne en de andere onderduikers te verzamelen. In samenwerking met de Anne Frank Stichting heeft hij de basis gelegd voor een bijzondere collectie. In de loop der jaren is deze Anne Frank-collectie uitgebreid door middel van schenkingen en bruiklenen.

Inhoud

De diversiteit van de onderdelen, die tezamen toch een eenheid vormen, maken de Anne Frank-collectie uniek. Een kleine greep hieruit: kindertekeningen van Anne, schoolrapporten van Margot, een cursus Spaans van Fritz Pfeffer (tandarts Dussel in het dagboek), de Loi-cursus Latijn die Margot volgde onder de naam van Elly Voskuil, een van de helpsters, schoolboeken en schoolschriftjes, poëziealbums, zwemdiploma's, agenda's, persoonsbewijzen, reclamemateriaal van Opekta en Pectacon (de bedrijven van Otto Frank) en boeken gelezen tijdens de onderduik, voorzien van signatuur en datum.

Otto Frank archief

Het leven van Otto Frank stond na de oorlog voor een belangrijk deel in het teken van het dagboek van zijn dochter Anne en het uitdragen van haar idealen. De Anne Frank Stichting beheert het archief dat na Otto's dood in 1980 in haar bezit kwam. Behalve correspondentie met familie en vrienden bestaat het uit documenten en brieven over de uitgave van het dagboek, de vele vertalingen ervan, de totstandkoming van het toneelstuk en de film en processen tegen neonazi's over de authenticiteit van het dagboek. Verder bevinden zich in

Je weet allang dat m'n liefste wens is dat ik eenmaal journaliste en later een beroemde schrijfster zal worden. (...) na de oorlog wil ik in ieder geval een boek getiteld *Het Achterhuis* uitgeven. Of dat lukt blijft ook nog de vraag, maar m'n dagboek zal daarvoor kunnen dienen.' (Anne Frank, 11 mei 1944)

het Otto Frank-archief zijn briefwisselingen met lezers van het dagboek en documentatie over de geschiedenis van de Anne Frank Stichting. Aan de hand van deze documenten en correspondentie kan een groot deel van Otto Franks leven worden gereconstrueerd. Het Otto Frank-archief is zowel nationaal als internationaal ook een weerslag van het maatschappelijke, culturele en politieke leven na de Tweede Wereldoorlog en is als zodanig een waardevolle historische bron die het onderwerp 'Anne Frank' in engere zin overstijgt.

Behoud

De afdeling Collectiebeheer van de Anne Frank Stichting is belast met het beheer en behoud van de Anne Frank-collectie en het begeleiden van onderzoek ten behoeve van publicaties of andere producten. Een deel van de collectie wordt tentoongesteld in het Anne Frank Huis. Het overige materiaal wordt bewaard in een geklimatiseerd depot. De collectie kan ten behoeve van onderzoek en publicaties worden geraadpleegd. De kwetsbaarheid en uniciteit van het materiaal zetten echter wel een rem op de gebruiksfrequentie. Dankzij Metamorfoze wordt in het najaar van 2004 gestart met het op microfilm zetten van het papieren deel van de collectie. In de nabije toekomst kunnen meer mensen ervaren dat de Anne Frank-collectie uit meer dan een dagboek bestaat.

Teresien da Silva

'Feldpostkarte' van

Otto Frank aan zijn oma,
5 maart 1916

Metamorfozen 'Het theater van de communicatie'

Het Museum van Communicatie begon als het bedrijfsmuseum van de PTT. Inmiddels is het een zelfstandig museum geworden, waarin vooral het effect van communicatie op de samenleving centraal is komen te staan. Die veranderingen van de technische en historische kant van communicatie naar sociale context rondom communicatie wordt nu verbeeld in de tentoonstelling 'Metamorfozes – het theater van de communicatie'. Het museum heeft beeldend kunstenaar en fotograaf Rommert Boonstra gevraagd die omslag vanuit de collectie zichtbaar te maken. En zo is Boonstra afgedaald naar de depots van het museum, op zoek naar materiaal.

Rommert Boonstra is vooral bekend om zijn geësceneerde fotografie en installaties waarbij hij verschillende objecten bij elkaar brengt. Eerder maakte hij voor het Natuurmuseum in Groningen een tentoonstelling waarin depot-objecten die schijnbaar geen enkele connectie met elkaar hadden samen werden gebracht. Ook voor het Museum van Communicatie heeft Boonstra geprobeerd verschillende voorwerpen met elkaar te laten communiceren. Dat heeft geresulteerd in een aantal installaties met raadselachtige titels als 'De bestorming van de hemel', 'Toen iedereen nog directeur was' en 'De onmogelijke liefde van een brievenbus voor een typemachine'.

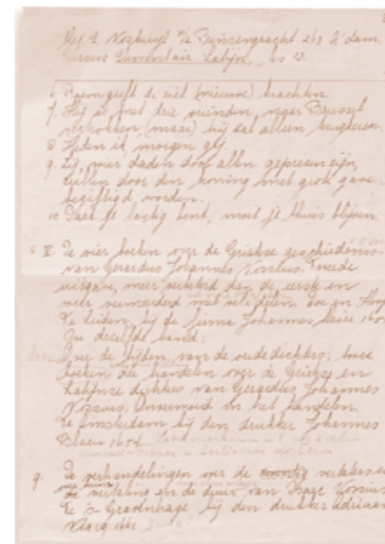
Veel van de getoonde objecten hebben natuurlijk te maken met de geschiedenis van de PTT: oude brievenbussen, een wereldbol met postduif, postzakken of de hoofdtelefoon van een telefoniste. Maar Boonstra heeft ook genoeg onverwachte stukken uit het depot tevoorschijn getoverd om voor een aantal verrassende combinaties te kunnen zorgen.

Andrea Langendoen

Metamorfozes - het theater van de Communicatie, t/m 1 november 2004
Museum voor Communicatie
Zeestraat 82, 2518 AD Den Haag
070 3307500, www.muscom.nl
ma-vrij: 10.00-17.00, zat
zon en feestdagen: 12.00-17.00

Uit: Rommert Boonstra,
Metamorfozes: het theater van de communicatie.
Den Haag, 2003.

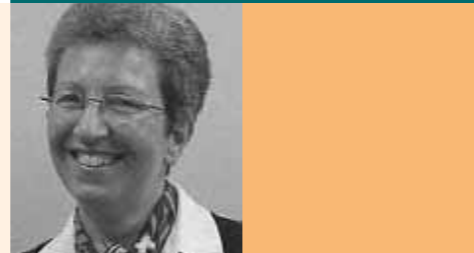

Deel van de Loi-cursus Latijn die Margot Frank deed tijdens de onderduik

De Beoordelingscommissie van Metamorfoze stelt zich voor

Deze aflevering: Ariette Skolnik

De geur van oude boeken is een retourkaartje naar het verleden. Het overkwam mij voor het eerst in het 'oude' magazijn in de nieuwe Openbare Leeszaal en Bibliotheek van Deventer. We schrijven 1964 en het sterke contrast tussen de nog verse verflucht en de muffige geur van oud papier drong zich aan mij op. Er ging letterlijk een wereld voor mij open. De literaire en historische onderwerpen waar ik net eindexamen in had gedaan stonden zo voor het grijpen. Niet gek dus dat ik tijdens mijn opleiding aan de Frederik Muller Academie te Amsterdam aan de lippen hing van onze docent boekgeschiedenis en antiquariaat. Toch heeft het tot mijn benoeming tot directeur van de Stadsbibliotheek Haarlem moeten duren voordat ik me ook daadwerkelijk met het oude boek kon bezig houden.

In de Deventer bibliotheek heb ik het handwerk van bibliothecaris geleerd. Na mijn opleiding tot Bibliothecaris Openbare

Bibliotheek aan de Frederik Muller Academie in Amsterdam (1970) heb ik voornamelijk managementfuncties in stedelijke openbare bibliotheken bekleed. Mensen in contact te brengen met kennis en cultuur is daarbij nog steeds mijn belangrijkste drijfveer. Bibliotheken moeten een uitnodigende plaats zijn om naartoe te gaan. De kennis en informatie dienen eenvoudig toegankelijk te zijn voor een breed publiek.

Openbare bibliotheken richten zich bij het collectioneren voornamelijk op actuele onderwerpen. De Stadsbibliotheek Haarlem beheert daarnaast ook oude boekencollecties en archieven. De basis van de huidige collectie werd gevormd door boekenbezit van de kloosters uit Haarlem en omgeving, dat na het beleg van Haarlem in 1772-73 aan de stad toekwam. In 1921 is aan deze Stadsbibliotheek de functie van openbare bibliotheek toegevoegd. Het oudste en bijzondere bibliotheekbezit geniet bekendheid in wetenschappelijke

en museale kringen. Uiteraard bezit de bibliotheek in de stad van Laurens Jansz Coster een uitgebreide collectie over Coster. Het is evident dat ook voor onze bibliotheek het behoud van de oude kostbare collecties een grote zorg is. Onlangs heeft de Stadsbibliotheek Haarlem een meerjarenprogramma voor conservering en digitalisering opgesteld onder de naam 'Wie wat bewaart...'. Voor maatregelen met de hoogste prioriteit is twee miljoen euro nodig, een bedrag dat niet eenvoudig te verkrijgen is.

In de periode 1996-2002 was ik als kroonlid van de Raad van Cultuur o.a. betrokken bij het selectiebeleid voor cultureel erfgoed. Als voorzitter van de commissie Bibliotheken hield ik me bezig met het rijksbeleid voor beheer en behoud van oude bibliotheekcollecties. Mijn werk als lid van de Beoordelingscommissie Metamorfoze sluit daar goed op aan.

Ariette Skolnik

Zeeorders, Voorschriften en Verordeningen

De collectie Zeeorders van het Instituut voor Maritieme Historie

De Dienst Maritieme Historie van de Koninklijke Marine heeft onder andere als opdracht de bevordering van de publieke presentatie en het vergroten van het draagvlak voor de Koninklijke Marine in de maatschappij. Voor de verwezenlijking van haar opdracht beschikt de Dienst Maritieme Historie over een onderzoeksinstituut (Instituut voor Maritieme Historie, Den Haag) en twee musea (Marinemuseum, Den Helder en het Mariniersmuseum, Rotterdam). Het Instituut richt zich sterk op kennisoverdracht, terwijl de musea het accent leggen op de beleving.

Regelgeving

In 2001 is het Instituut begonnen met de conservering en ontsluiting van de collectie *Zeeorders/Voorschriften voor de Koninklijke Nederlandsche Marine/Zeeomg* in het kader van Metamorfoze. De collectie bevat gedrukte werken uit de periode 1846-1956 en was bedoeld voor regelgeving binnen de Koninklijke Marine. Zeeorders geven aan hoe de marine dient te functioneren tijdens de uitoefening van haar taken. De zeeofficier heeft hiermee een duidelijke instructie hoe hij, in voorkomende gevallen, waar ook ter wereld, moet handelen. Deze orders zijn ondertekend door het hoogste gezag. Bijvoorbeeld bij de bestudering van scheepsjournalen geven de zeeorders vaak de verklaring en achtergronden waarom een bepaald besluit is genomen. Ze vormen een zeer belangrijke bron voor het bestuderen van de

geschiedenis van de Koninklijke Marine in de periode 1846 tot 1941. Toch ontbreekt de bestudering van deze belangrijke bronnen tot nu toe bij vrijwel alle onderzoek van de maritieme historie, terwijl de zeeorders de basis vormen voor wat er wel of niet op een schip gebeurt.

Besoignes

Op het Instituut voor Maritieme Historie bevindt zich de zo compleet mogelijke collectie zeeorders. Deze dateren, het *Recueil van See-saecken* (1597-1744) buiten beschouwing latende, van 1671 tot vandaag. De Colleges ter Admiraliteit gaven extracten uit van de notulen van hun vergaderingen (besoignes). Deze extracten werden gebundeld meegegeven aan de oorlogsschepen. Regelmatig werden er nieuwe aan toegevoegd en werden verouderde extracten vervallen verklaard. Interessant en veelzeggend

De collectie Zeeorders van het Instituut voor Maritieme Historie

is de bundel extracten meegegeven aan kapitein Metz van het kaperschip De Stoutte op 6 juni 1809. Deze documenten zijn beduidend minder uitgebreid dan die van een gewoon oorlogsschip. De commissievaarders (kapers) hoefden namelijk aan veel minder eisen te voldoen. Voor een volledig overzicht van de vigerende voorschriften voor de kaapvaart kan men het eveneens op het Instituut aanwezige *Kaper Recueil* van het 'Uitvoerend Bewind der Bataafsche Republiek' van 8 augustus 1798 raadplegen.

Oudste voorschriften

De *Zeeorders* van de Zeemagt van het Koninkrijk der Nederlanden zijn te beschouwen als de oudste voorschriften voor de Koninklijke Marine. Van 1828 tot 1844 werden deze in folioformaat uitgebracht. Ze verschenen in octavo van 1842 tot 1857. Hierna verschenen ze als *Verordeningen voor de Koninklijke Nederlandsche Zeemacht* en werden vervolgens voortgezet als *Verordeningen Koninklijke Marine* (VKM). De negentiende-eeuwse *Zeeorders* waren een weerspiegeling van de laatste stand van wetenschappelijk onderzoek inzake lengtegraadfinding, astronomische plaatsbepaling op zee en hydrografie. Vanaf de Tweede Wereldoorlog verschijnen de orders in de reeks *Voorlopige Voorschriften Koninklijke Marine*, tegenwoordig bekend als de *Verzameling Voorschriften Koninklijke Marine* (VVKM). In de *Zeeorders* worden tal van onderwerpen beschreven, zoals de opleiding, kleding en bezoldiging van personeel, de instrumenten die werden gebruikt, boeken en zeekaarten. Maar ook bevatten ze informatie over inlandse schepelingen en het Inlands Fanfaremuziek-korps. Deze belangrijke bron is nu ontsloten en op microfiches beschikbaargesteld.

S.J. de Groot

In de schijnwerpers: Strata Preservation nv

Microverfilming- en digitaliseringsbedrijf Strata Preservation nv is in mei 2002 opgericht als samenwerkingsverband tussen de Koninklijke Bibliotheek en het Amerikaanse bedrijf ocllc. Strata richt zich met name op de microverfilming en digitalisering van kwetsbaar materiaal van erfgoedinstellingen. Behalve voor Metamorfoze werkt Strata ook voor Het Geheugen van Nederland, het Rijksmuseum en nog veel andere instellingen.

Nieuwste ontwikkelingen

Robert Schouten staat sinds 2002 aan het hoofd van het bedrijf. Voordat Schouten bij Strata kwam was hij verantwoordelijk voor de adviseurs en projectmanagers in de (bio)science markt bij het bedrijf Cap Gemini Ernst & Young. Hoewel hij geen fotografische achtergrond heeft, is hij goed op de hoogte van de ontwikkelingen. 'Iedere week word ik bijgepraat over de nieuwste en meest interessante ontwikkelingen. En toen ik begon bij Strata, heb ik eerst een paar dagen aan de scanner en achter een microfilmapparaat gezeten. Ik vind het belangrijk om het werk ook zelf te ervaren.' Een van de meest indrukwekkende collecties die hij de afgelopen tijd heeft gezien was de collectie van de Anne Frank Stichting. 'Als je al die briefjes en andere documenten ziet wordt de geschiedenis heel tastbaar. Wat dat betreft bevind ik me in een bevoorrechte positie: ik mag overal in de depots rondlopen en zie de meest prachtige collecties. Het is goed te weten dat wij met ons werk ons steentje bijdragen aan het conserveren van die bijzondere en belangrijke collecties.'

Trots

In de twee jaar van haar bestaan heeft Strata Preservation nv zich weten te ontwikkelen tot een succesvol microverfilmings- en digitaliseringsbedrijf. En daar is Schouten best trots op. Hij realiseert zich dat dit deels te danken is aan de goede reputatie, expertise en jarenlange ervaring van de afdeling Optische Technieken van de kb, waarvan Strata in feite de commerciële afsplitsing is. Wat betreft de ontwikkelingen op het gebied van microverfilming denkt Schouten dat de afgelopen decennia de mogelijkheden om een hoge kwaliteit te halen sterk uitgebreid zijn. Maar

hoewel microfilms wat betreft chemie en emulsie nog wel gevoeliger te maken zijn, denkt hij dat microfilmtechnologie op dit moment min of meer uitontwikkeld is. Dit in tegenstelling tot de ontwikkelingen op gebied van digitalisering, die pas sinds het laatste decennium spelen. 'Digitalisering krijgt een steeds prominenter rol. Over de houdbaarheid van digitale beelden verschillen de meningen behoorlijk. Er zijn al oplossingen om het zogenaamde behoud van digitale beelden te waarborgen. Dit zijn zeer dure oplossingen. Microverfilming is een bewezen conserveringstechniek die voor een groot gedeelte van ons erfgoed goed toepasbaar is. Ik zie microverfilming dan ook niet zo snel verdwijnen.'

COM-films

Tot de kerntaken van Strata Preservation behoort ook het uitvoeren van onderzoek naar nieuwe methoden van massaconservatie. Zo is Strata sinds eind vorig jaar in staat om goede microfilms te maken van digitale bestanden. 'Deze zogenaamde com-films (Computer Output on Microfilm) hebben een heel hoge kwaliteit. Zoals bij alle microfilms garanderen we dat ze minstens tweehonderd jaar meegaan. Groot voordeel van deze technologie is dat het nu mogelijk is om digitale opnamen te maken voor direct gebruik dat snel en goed toegankelijk is terwijl de opnamen ook op (greyscale) microfilm worden gezet waardoor een bewaartermijn van tweehonderd jaar kan worden gegarandeerd.'

Foto: Strata Preservation nv

Onze parlementaire geschiedenis geconserveerd

Verfilming en digitalisering van de *Handelingen der Staten-Generaal 1814-1995*

De Koninklijke Bibliotheek en de Tweede Kamer zijn eind 2003 gestart met het op microfilm zetten en digitaliseren van de *Handelingen der Staten-Generaal* uit de periode 1814-1995. De *Handelingen* bevatten de gedrukte verslagen van de vergaderingen van de Eerste en Tweede Kamer. Het materiaal bestaat uit de gedrukte *Kamerstukken*, *Handelingen* en *Kamervragen* die per vergaderjaar zijn ingebonden. De collectie is een van de belangrijkste bronnen voor het onderzoek naar de parlementaire geschiedenis en van de geschiedenis van de Nederlandse samenleving als geheel. Historici, juristen, journalisten, politici en onderzoekers maken veelvuldig gebruik van de *Handelingen*.

Dun en bros

In totaal beslaat de collectie zo'n 2,5 miljoen pagina's. Het papier is dun en bros en verkeert in het algemeen in tamelijk slechte staat. De gebrekkige kwaliteit van het papier waarop de *Handelingen* zijn gedrukt, betekent ook dat het niet op de gangbare wijze kan worden geconserveerd. Uit het oogpunt van onderzoek en het behoud van ons cultureel erfgoed is het van groot belang dat de *Handelingen* beschikbaar blijven. Het project heeft twee belangrijke doelstellingen. Ten eerste zal het materiaal op microfilm worden gezet om zo de informatie te behouden voor toekomstige generaties. In het kader van Metamorfoze is gestart met een deelproject voor microverfilming van de periode 1814-1950, zo'n 800.000 pagina's. Het tweede doel is het toegankelijk

Projectleider Astrid Verheusen in het depot van de KB bij de geschonken set van het Gerechtshof te 's-Hertogenbosch.

maken van de *Handelingen* voor een breed publiek met een betere ontsluiting dan de papieren versie heeft. Hiervoor zal het materiaal worden gedigitaliseerd en geconverteerd naar full-text. Vervolgens zal het voor iedereen gratis toegankelijk worden op een website met verschillende zoekmogelijkheden.

Proefproject

In een proefproject dat is uitgevoerd tussen 1999 en 2001 werden de voornaamste technische en inhoudelijke aspecten van het project onderzocht. Daarnaast kon, na het maken van een prototype van een website waarop enkele proefjaren van het materiaal zijn aangeboden, een begroting worden gemaakt voor het volledige project (zie: www.kb.nl/coop/handelingen). Ondanks de gedegen voorbereiding en ervaringen die zijn opgedaan in gelijksoortige samenwerkingsprojecten tussen Metamorfoze en het nationale digitaliseringsprogramma Het Geheugen van Nederland, kent het project nog vele uitdagingen. Om te beginnen de enorme omvang van de collectie. Het hanteren van de meer dan twee miljoen pagina's in ruim 2200 banden vergt een nauwkeurige administratie.

Incomplete sets

Er zijn meerdere sets van de *Handelingen* voorhanden. Deze sets verkeren voor een groot deel in slechte staat en zijn meestal niet compleet. Vanaf het moment dat de *Handelingen* werden gedrukt konden instellingen een abonnement op de losse gedrukte stukken nemen. Het inbinden werd door de instellingen zelf gedaan. Hierdoor is iedere set weer op een andere manier samengesteld en is het moeilijk te bepalen wat de juiste set is.

Complex materiaal

Een andere uitdaging is de complexiteit van het materiaal. De collectie bestaat uit verschillende typen documenten die door de jaren heen steeds op een andere manier aan elkaar zijn gerelateerd. Voor het verfilmen is dit niet van groot belang, maar bij het digitaliseren moeten de documenttypen worden ondergebracht in afzonderlijke bestanden die aan elkaar gekoppeld moeten worden. Op die manier kunnen gebruikers in

de toekomst zoeken in alleen de *Handelingen* of de *Kamerstukken* en kunnen ze ook dossiers over bepaalde onderwerpen bestaande uit *Handelingen*, *Kamerstukken* en *Kamervragen* opvragen. Als laatste wordt het materiaal uitgebreid ontsloten. Niet alleen worden full-text zoekmogelijkheden toegevoegd en metagegevens zoals datum en titel, maar ook de Registers die per jaar zijn vervaardigd, worden gescand en ontsloten. Tot slot worden onderdelen van de tekst, zoals persoonsnamen, gemarkeerd in XML.

De 'Handelingenkamer' van de Bibliotheek van de Tweede Kamer.

Materiaalanalyse

In de eerste helft van dit jaar is bij Metamorfoze een projectteam gevormd dat een grondige materiaalanalyse zal uitvoeren en de begeleiding van de verfilming ter hand gaat nemen. De materiaalanalyse dient zowel het verfilmingsproces als het digitaliseren. Als eerste wordt uit verschillende sets een volledige set samengesteld. Het Gerechtshof van 's-Hertogenbosch en het Nationaal Archief hebben ten behoeve van het project ieder een set aangeboden. De Nederlandsche Bank heeft de eerste jaren van de *Handelingen*, 1814-1848, in bruikleen gegeven. Het project zal gefaseerd worden uitgevoerd. De doorlooptijd van het deelproject van Metamorfoze (1814-1950) bedraagt twee jaar. De verfilming wordt uitgevoerd door het bedrijf Karmac. Het totale project zal zes jaar in beslag nemen. Eind 2006 zullen de eerste resultaten op een website beschikbaar komen. De *Handelingen* van na 1995 worden al online beschikbaar gesteld door SDU Uitgevers via opmaat.sdu.nl

Astrid Verheusen

Over conserveren gesproken

Nuttige ezelsoren

Een hoekje omvouden van de pagina waar je in het boek bent gebleven: een doorn in het oog van de boekenliefhebber. Toch zijn er de afgelopen periode bij ruim 400 boeken uit de collectie van de Koninklijke Bibliotheek doelbewust ezelsoren gemaakt, en - vreemd genoeg - juist op de afdeling die het nauwst betrokken is bij het fysieke behoud van de collectie: het restauratie-atelier. In dit geval betrof het echter een nuttige meting van de sterkte van het papier: de bepaling van het 'handvouwgetal'. Dit getal geeft aan hoe vaak een hoekje van het papier kan worden omgevouwen tot het afbreekt.

De snelheid van papierverval

De metingen van het handvouwgetal maken onderdeel uit van een lopend onderzoeksproject van de Koninklijke Bibliotheek (KB) en het Nationaal Archief (NA). Het onderzoek is erop gericht een betrouwbare indruk te krijgen van de snelheid waarmee de sterkte van het papier in de collecties van het NA en de KB in de loop van de afgelopen jaren (vanaf 1990) is afgenomen. Een verbeterd inzicht hierin kan bijdragen aan de verdere ontwikkeling van een geschikt conserveringsbeleid.

Vooronderzoek

In 1990 hebben het NA en de KB een uitgebreid schade-inventariserend onderzoek in hun collecties uitgevoerd. De aard en omvang van de vervalproblematiek konden hierdoor goed in beeld worden gebracht. Een belangrijke vraag die nog onbeantwoord is gebleven, betreft de snelheid waarmee het papierverval voortschrijdt. De kunstmatige (versnelde) verouderingstechnieken die voor dit soort vragen soms zijn toegepast, worden nog niet algemeen geaccepteerd als betrouwbare methoden.

Een eerste poging om de snelheid van het papierverval op een andere wijze te kunnen bepalen, namelijk door het meten van de effecten van de natuurlijke veroudering, is in 1996 door de KB ondernomen. Uit het totale aantal geteste boeken van het schade-inventariserend onderzoek (1990) werd een

bepaalde selectie genomen, waarvan het papier opnieuw werd onderzocht. Door vergelijking van de meetresultaten van deze herhalingstesten met die van het onderzoek uit 1990 kon aangetoond worden dat er in de loop van zes jaar een meetbare verslechtering is opgetreden. Om na te gaan in welke mate het verlies aan papiersterkte zich in de tijd voortzet, is tot het onderhavige onderzoek – als een tweede herhaling – besloten.

Opzet van het onderzoek

Het onderzoek wordt uitgevoerd als KB-NA samenwerkingsproject en wordt gefinancierd vanuit het landelijk conserveringsprogramma Metamorfoze. Voor de KB houdt het onderzoek in dat de boeken die in 1996 zijn getest opnieuw zullen worden onderzocht en dat de nieuwe uitkomsten vergeleken zullen worden met die uit 1996 en 1990. De resultaten van het onderzoek, dat in juli 2004 zal zijn voltooid, zullen als Metamorfoze-publicatie worden uitgebracht.

Henk Porck

LITERATUUR

- Hol, R.C., Voogt, L.
Bedreigd papierbezit in beeld
Den Haag, 1991. CNC-Publikaties 2.
Porck, H.J.
Snelheid van papierverval : de betrouwbaarheid van prognoses op basis van kunstmatige-verouderingstests
Den Haag, 1999. Metamorfoze-publicaties 2.
Pauk, S.
Bedreigd papierbezit nogmaals in beeld, KB
Den Haag, 1997.

1

2

- 1 - Het herhaald omvouden van het hoekje van het papier, waarbij de vouw telkens tussen duim en wijsvinger wordt 'aangezet'
2 - Gebruik van de 'hoekmal' om te zorgen dat de hoekjes op gestandaardiseerde wijze worden omgevouwen
3 - Het handvouwgetal: het aantal vouwen dat is gemaakt tot het hoekje, bij zachtjes (!) trekken, van de pagina afbreekt

SNIPPERS

Recordaantal aanvragen

Op 21 juni kwam de Beoordelingscommissie van Metamorfoze voor de tweede keer dit jaar bijeen. Een zware kluit, want bij deze bijeenkomst moest een recordaantal aanvragen worden besproken: maar liefst 29 projectvoorstellen werden er ingediend, waarvan negen bij de Literaire Collecties (acht microverfilmingsprojecten en één digitaliseringsproject), zeventien Cultuurhistorische Collecties en drie bij de Internationaal Waardevolle Collecties.

Laatste ronde projectvoorstellen 2004

In 2004 komt de Beoordelingscommissie nog eenmaal bijeen: op woensdag 17 november 2004 (deadline voor insturing: insturing 13 oktober). Meer informatie over het indienen van een projectvoorstel vindt u in het Handboek Metamorfoze, Hoofdstuk 2. U kunt ook contact opnemen met de coördinatoren van het Bureau Metamorfoze

Richtlijnen Preservation Microfilming Metamorfoze 2004

Om de technische kwaliteit van de microfilms die voor Metamorfoze worden vervaardigd te garanderen zijn er richtlijnen waar aan de microfilms moeten voldoen. Deze richtlijnen, de *Richtlijnen Preservation Microfilming Metamorfoze*, zijn onlangs vernieuwd. Een belangrijk nieuw onderdeel van de richtlijnen is de gammawaarde van de microfilm. De gammawaarde geeft op een simpele manier de verhouding aan tussen het aantal grijstonen in het origineel en in de microfilm. Vooral bij het verfilmen van handschriftelijk materiaal is dit van belang. Onderzoek en ervaring vormen naast publicaties van de Research Libraries Group en verschillende ISO en ANSI-normeringen de basis voor de *Richtlijnen Preservation Microfilming Metamorfoze*. De richtlijnen zijn in het Nederlands en in het Engels te raadplegen op www.metamorfoze.nl. Voor vragen en opmerkingen over de richtlijnen kunt u contact opnemen met Hans van Dormolen, Bureau Metamorfoze.

Ijking projectiedensitometer Metamorfoze

De verschillende microfilmbedrijven die voor Metamorfoze verfilmen werken allemaal met dezelfde soort densitometer voor het meten van de densiteit (dekking) van een microfilm. Deze densitometer wordt ook door het Bureau Metamorfoze, de Koninklijke Bibliotheek, en het Nationaal Archief gebruikt. Een eenduidige densiteitsnormering of -ijking voor deze meters ontbreekt echter. Om nu toch te garanderen dat de verschillende densitometers dezelfde densiteitswaarden aangeven is op 19 februari 2004 de 'Ijking Projectiedensitometer Metamorfoze' opgezet. In de realisatie van deze ijking hebben Karmac Microfilm Systems en Agfa-Gevaert n.v. een grote rol gespeeld. De densitometer van Bureau Metamorfoze wordt als normbepalend gezien. De densitometers van de volgende bedrijven en instellingen zijn nu volgens de 'Ijking Projectiedensitometer Metamorfoze' geijkt: Koninklijke Bibliotheek, Nationaal Archief, Karmac Microfilm Systems, Microformat Systems b.v., Strata Preservation n.v., Groenendijk Microfilm- en Scanservice en Van Buuren. In Engeland wordt momenteel bij Cambridge University Library en The National Archives onderzocht of meedoen met deze ijking ook zinvol is. Informatie en meetgegevens kunt u krijgen bij Hans van Dormolen, Bureau Metamorfoze.

Voor meer informatie over het programma:

Koninklijke Bibliotheek

Bureau Metamorfoze

Postbus 90407, 2509 LK Den Haag

fax 070 3140427

www.metamorfoze.nl

MEDEWERKERS METAMORFOZE

Hans van Dormolen

Kwaliteitsmanager microverfilming

telefoon 070 3140129

e-mail hans.vandormolen@kb.nl

Barbara de Goederen

(Cultuurhistorische Collecties/

Internationaal Waardevolle Collecties)

telefoon 070 3140348

e-mail barbara.degoederen@kb.nl

Andrea Langendoen

(Literaire Collecties verfilming/

Behoud Nederlandse Boekproductie /

Communicatie en Publiciteit)

telefoon 070 3140151

e-mail andrea.langendoen@kb.nl

Henriëtte Reerink

(Literaire Collecties digitalisering /

Conservering Tijdschriften)

telefoon 070 3140319

e-mail henriette.reerink@kb.nl

Dennis Schouten, projectmanager

telefoon 070 3140373

e-mail dennis.schouten@kb.nl

Wim Smit, conserveringsconsulent

telefoon 070 3140562

e-mail wim.smit@kb.nl

Lammert Zwaagstra

(webredactie)

telefoon 070 3140616

e-mail lammert.zwaagstra@kb.nl

PERSONALIA AUTEURS

Teresien da Silva is hoofd afdeling

Collectiebeheer van de Anne Frank

Stichting

Ariëtte Skolnik is directeur van de

Stadsbibliotheek Haarlem

S.J. de Groot is vrijwilliger bij het Instituut

voor Maritieme Historie

Astrid Verheusen is projectleider bij de

Koninklijke Bibliotheek

Henk Porck is conserveringsonderzoeker

en gebiedsdeskundige papier bij de

Koninklijke Bibliotheek

Metamorfoze Nieuws

ISSN 1387-084X, verschijnt 3x per jaar

Het leven van een
Metamorfoze-medewerker
gaat niet altijd over rozen

